

בס"ד

שיעורי הגר"א עוזר שליט"א ראש ישיבת אתרי

המתקיימים בבית הכנסת "מאור ישראל", בראנד 18, הר נוף

בענין:

אין עד
נעשה דין

- שעה -

נמסר בשבת קודש פ' שופטים ה'תשע"ד

בש"ק פרשת כי תצא יוקדם השיעור ויחל אי"ה בשעה 5:00 אחה"צ בביהכ"ס אהל שרה
ויהיה בענין:

אשת יפת תאר

מנחה בשעה 4:40

בברכת התורה
המארגנים

לקבלת השיעורים באימייל יש לכתוב בקשה לתמנתי: timnal@zahav.net.il

עדות שאי אתה יכול להזימה; אין עד נעשה דיין

בדבר; פסול בהלכות עדות ופסול בהלכות דינים. ובוזה פירש את דעת הרשב"ם (בב"ב קיג:) שאפילו עד הרואה שלא העיד לבסוף, אם כיוון להעיד בשעת ראייתו, אינו נעשה דיין. והרי לא חסר כלום במציאות ד'ועמדו' שהרי יש שם עדים אחרים העומדים לפני הדיינים ומעידים – אלא מוכח שמלבד פסול בעדות נאמר פסול נוסף בדיין שיש עליו שם 'עד', הלכך אף עד הרואה שכיוון להעיד בשעת ראייתו 'עד' הוא ופסול להיות דיין. [ושאר ראשונים שחלקו על דינא דהרשב"ם, היינו משום דס"ל דעד הרואה אינו 'עד', אבל לעצם היסוד הכל מודים שדיין אינו כשר כאשר הוא 'עד' בדבר].

וזכר לדבר, יש לראות ממה שהרמב"ם הביא הך דינא דאין עד נעשה דיין בהלכות עדות (ספ"ה ה"ז) ואילו הטשו"ע הביא אוהו בהלכות דינים (בסי' ז). הרי שאפשר לבוא בדין זה משני צדדים; אין עד דיין, ואין דיין עד.

ובהבחינה זו פירש הגרא"ל את דעת הראשונים (ערמב"ן כתובות כא) שזה שאמרו בגמרא דבמילי דרבנן עד נעשה דיין, כגון בקיום שטרות, היינו רק בגוונא שבשעת הגדת העדות העידו בפני דיינים אחרים ורק לאחר זמן באים העדים לדון על פי עדות עצמם, אבל לא להיות דיינים בשעת העדות עצמה לקבל עדות עצמן. ומאי שנא – אלא משום שאף בעדות דרבנן לא הקלו בדין העדות עצמה, שהיא לעולם צריכה להאמר על ידי מי שאיננו דיין, ורק כלפי דין הדיינים הקלו בעדות דרבנן שכשרים אף אם יש שם 'עד' עליהם. ודעת הרשב"א שמכשיר בשני האופנים, כי סובר שהקלו בזה הן בדין העדות והן בדין הדיינים.

ובזה דקדק הגרא"ל לשון הרמב"ם (בספ"ה מהל' עדות) 'במה דברים אמורים [שאינ עד נעשה דיין] בדבר שצריך עדים מן התורה וצריך דיינים לדון באותו הדבר מן התורה, אבל בשל דבריהם עד נעשה דיין. הרי שיש בדין זה שני דינים: פסול עד ופסול דיין, לכך הוצרך לומר שהואיל וגם העדות וגם הדיינים אינם נצרכים מהתורה, לפיכך הקלו. ואכן דעת הרמב"ם (בפ"ז ה"ו ושם סופ"ה) כהרשב"א דבמילי דרבנן כשרים אף כשהם דיינים בזמן העדות עצמה.

ולפי זה לא קשה מעיקרא קושית קצוה"ח על הרשב"ם, מדוע עדים שהעידו בב"ד ונתקבלה עדותם, אינם כשרים לדון עתה על פי עדותם – כי אמנם בעדות עצמה אין חסרון, שהרי עדיין לא היו דיינים באותה שעה, אבל חסרון בהלכות דינים יש כאן, כי סוף סוף כשדנים עתה הרי הם 'עדים' בדין זה.

ועדיין לא נתישבה הקושיא למעם הייש מפרשים' דאין עד נעשה דיין משום דהו"ל עדות שאי אתה יכול להזימה, והלא באופן זה שכבר נתקבלה העדות בב"ד אחר, מדוע לא ידונו העדים על סמך עדותם, שהרי אפשר להזימם אף באותו ב"ד שהעידו בו.

והנה כמה מהאחרונים נקטו לפרש טעם הייש מפרשים' דהו"ל עדות שאין אתה יכול להזימה, היינו משום שאינם יכולים להרשיע ולענוש את עצמם כעדים זוממים, דהלא אין אדם מרשיע את עצמו. ולפי זה מה שכתבו התוס' דאין מקבלין הזמה על עצמן, כלומר אינם יכולים לקבל. אלא שכבר עמד בקהלות יעקב (כתובות כד) על לשון התוס' בסנהדרין (ט) 'שלא ירצו לקבל הזמה על עצמם,

א הלכה פסוקה היא שאין עד נעשה דיין, וכדתנן ר"ה (כה:) ראוהו שלושה – בלילה [שבזה אין אומרים 'לא תהא שמועה גדולה מראיה' וצריכים להעיד] – יעמדו השניים וישיבו מחבריהם אצל היחיד ויעידו בפניהם, ואינם יכולים להעיד בפני אחד בלבד ולהעשות באותו זמן גם עדים וגם דיינים לקבל עדות עצמם. בטעם הדין פירש רשב"ם (בב"ב קיד.) שגזירת הכתוב היא, דכתוב 'ועמדו שני האנשים' – בעדים הכתוב מדבר (שבועות ל.) – 'לפני ה', כלומר לפני הדיינים. הרי שצריך להעמיד שנים לפני הדיינים, ולא שיהיו העדים גם הדיינים לקבל עדות עצמם. ויש מפרשים הטעם, כדי שתהא עדות שאתה יכול להזימה, שאם העדים עצמם הם הדיינים לא יקבלו הזמה על עצמם (מובא בתוס' בב"ב שם ובכ"מ). ובתוס' במק"א (כתובות כא סע"ב ב"ק צב) הובא לדחות טעם זה, שאם כן גם כאשר העדים קרובים לדיינים לא יוכלו להעיד, שהרי הדיינים לא יקבלו הזמה עליהם – אלא כיון שבני הזמה הם בב"ד אחר, עדות שאתה יכול להזימה היא, אם כן גם כשהעד עצמו יהא דיין אפשר להזימו בב"ד אחר ואין זו עדות שאי אתה יכול להזימה.

אכן, כבר הביאו הראשונים (ערי"ף פ"ג דסנהדרין ור"ן סופ"ב דכתובות ורשב"א ר"ה כה ועוד) את דברי הירושלמי (סנהדרין ג, ט) שאין לעדים להיות קרובים לדיינים מהטעם שאם יוזם העד נמצא נהרג על פי קרובו. וא"כ הרי אדרבה מוכח מהירושלמי כדעת הי"מ, דהו"ל עדות שאי אתה יכול להזימה [ולהלן יתבאר טעמא דמלתא].

ב והנה בטורי אבן (בר"ה כה, באבני שהם) הקשה, למאן דאמר (בסנהדרין ג, וכן פסק הרמב"ם, ונתבאר במק"א) שמדין תורה דיין אחד מומחה או שלושה הדיוטות כשרים לדון דיני ממונות, הלא אי אפשר לקיים הזמה על פי אותו ב"ד שהרי קיימא לן עדים זוממים קנסא וצריך לזה שלשה מומחים – הרי מוכח שגם כשאין אפשרות הזמה באותו ב"ד שהעיד בפניו העדות כשרה, וסגי במה דאפשר להזים בב"ד אחר כדי להחשיבה עדות שאתה יכול להזימה.

ובקצות החשן (ז סק"ד) הקשה, הן על טעם זה והן על טעמא דהרשב"ם ד'ועמדו שני האנשים', דאם כן בגוונא שהעידו בפני ב"ד ונתקבלה עדותם, מה טעם לא יוכלו אחר כך העדים עצמם לדון על פי עדות עצמם, והלא בשעת העדות נתקיים קרא ד'ועמדו... לפני', וגם העדות ראויה להזמה באותו ב"ד שקיבל עדותם, והרי מבואר בגמרא (רפ"ג דר"ה) ופוסקים שאף באופן זה שבשעת העדות היו דיינים אחרים, אי אפשר לעדים לשוב ולדון על פי עדות עצמם. על כן יצא הקצוה"ח לפרש טעם שלישי לדין זה. ע"ש.

והנה קושית הקצוה"ח על טעם הרשב"ם, יש לתרצה על פי דברי המאירים של הגרא"ל מאלין (ח"א לה) בבאור הך דינא דילפינן מ'ועמדו...'; שאין זה חסרון במציאות עמידת עדים לפני דיינים גרידא, אלא דקרא ד'ועמדו' לימד דבעינן עדים לחוד ודיינים לחוד, והיינו שהעדים אינם יכולים להיות גם דיינים באותו דין שהם מעידים בו, וכן הדיינים אינם יכולים להיות עדים. ושני פסולים יש

א ועי' בהדושי הרי"ם ח"מ א ובקה"י כתובות כד מש"כ ביישוב קושיא זו.

אפשר לבטלה בהזמנה. ומתוך כך הקשה על לשון התוס' בסנהדרין הנ"ל, נראה לומר דשפיר יכולים לקבל עדות לבטל עדותם הראשונה, כי כלפי העדות עצמה, קיומה או ביטולה, אין הם בעלי דברים. וראיה לזה מדברי נתיבות המשפט (לה) שאף על פי שאין העדים נעשים זוממין עד שזיזומום בפניהם, אם נתקבלה הזמנה שלא בפניהם אף שאינם נענשים [וגם לא נפסלים לעדות לשיטת הש"ך שם] מ"מ מתבטלת העדות הראשונה מתורת ודאי כדן הזמנה, ולא כהכחשה בעלמא.² הרי מבואר שכלפי ביטול העדות אין צריך נוכחות הראשונים כיון שאינם כבעלי דבר לענין זה, ורק לענין דינא ד'ועשייתם לוי' צריך להעיד בפניהם. ואם כן מהאי טעמא גופא מדוע לא יוכלו מן הדין לקבל הזמנה על עדות עצמם כלפי ביטול העדות.³

ד אכן מתוך כל הקושיות הנ"ל יחדיו יתבאר הענין כמין חומר; דהנה אם הדין דבעינן עדות שאתה יכול להזימה הוא דין שנאמר בעדות, כפי הנראה מפשוטם של דברים, אם כך הרי מתחזקת ביתר שאת קושית הקצוה"ח, מדוע אמור פסול זה באופן שהעדים העידו בפני ב"ד אחר ועתה הם דנים על פי עדותם, הלא העדות יצאה בהכשר שהרי היתה ראויה להזמנה באותה שעה באותו ב"ד שבה נתקבלה, ושוב אין לנו צורך לא בעדים ולא באפשרות הזמתם. תדע, דהלא אף אם מתו לאחר מסירת העדות וקבלתה אפשר להמשיך לדון על פי אותה עדות, וכמו שכתב הרי"ם בחדושו (ח"מ ז), ואעפ"י שכבר א"א לקיים 'ועשייתם לוי' כאשר זמם. הרי שהקובע לענין דין זה הוא זמן קבלת העדות.

אך נראה שכשם שביאר הגרא"ל בדעת הרשב"ם דדינא ד'ועמדו' נאמר הן בהלכות עדות הן בהלכות הדיינים, כמו כן הטעם דהיש-מפרשים דבעינן עדות שאי אתה יכול להזימה, נראה דמלבד הדין שנאמר בעדות עצמה שטעונה אפשרות הזמנה, נאמרה בזה הלכה נוספת בהלכות דין ומשפט, שאין הדין דין אלא כשיכולים הדיינים לקבל הזמנה על העדות.

וטעמו של חידוש זה נלמד מהמקראות עצמם; דהנה כל עיקר דין זה ד'יכול להזימה' מקורו הוא מסדר הכתובים, דתורת עדות מתקיימת רק אם יכול להתקיים בה כל האמור בפרשה, דהיינו תורת הזמנה, ועל סמך זאת נקט הבית-הלוי מסברא דאף במקום שאין שייך כלל 'ועשייתם לוי' כאשר זמם, בעינן קרא ד'הנה עד שקר העד', וא"כ אף אנו נאמר כמו כן דבעינן לקיים תחילת הך קרא, 'ודרשו השפטים היטב והנה עד שקר העד' וגו', כלומר כל דין הנקבע על פי עדים צריך שיהא באופן זה שהדיינים יהיו 'דורשים היטב' לוודא שאין שם עד שקר. וזהו דין שנאמר בהלכות הדין והדיינים, שבמצב שהשופטים אינם עשויים לדרוש היטב, אין שייך כל האמור בפרשה.

ממילא מובן שגם במקום שהעדות נתקבלה בב"ד אחר שאפשר להזימה, אעפ"י כ' אותם עדים אינם יכולים לדון אחר כך

ותמה הלא אפילו ירצו אינם ראויים לדון עצמם, שהרי הם עצמם הנידונים ובעלי הדבר. גם צ"ע מהו טעם זה שכתבו התוס' דלא ירצו, הלא אם נאמר שראויים לקבל, חשיב שפיר 'יכול להזימה' גם אם אינם רוצים. אמנם נראה שאף במקומות שכתבו התוס' 'אין מקבלין' כוונתם כמו שכתבו בפירוש בסנהדרין שלא ירצו לקבל, וילמד סתום מן המפורש. מה גם שבכמה מקומות כתבו לשון 'לא יקבלו' דמשמע טפי שאינם רוצים לקבל ולא שאינם יכולים להרשיע עצמם. אלא שהדברים טעונים באור, כאמור, הלא אינם יכולים מדינא לקבל הזמנה על עצמם, ועוד הלא רצונם אינו מעלה ולא מוריד.

עוד הקשה בקהלות יעקב (כתובות כד) על טעם זה דעדות שא"א יכול להזימה, הלא עיקר הדין שאין עד נעשה דיין נאמר במשנה (רפ"ג ד"ה) לענין עדות החודש, ושם אין מתקיים כלל דין 'כאשר זמם לעשות לאחיו' ומדוע העד לא ייעשה דיין.

והנה לענין עדים המעידים על פלוני שהוא בן גרושה וכן חלוצה ונמצאו זוממים, תנן (ריש מכות) אין אומרים יעשה זה בן גרושה וכן חלוצה אלא לוקה ארבעים. וכבר עמדו התוס' (שם) הלא עדות שאי אתה יכול להזימה פסולה. ותיירצו באופן אחד כיון שלוקים הוי 'כאשר זמם' וחשיב שפיר עדות שאתה יכול להזימה. ועוד תרצו, כיון דהא דבעינן יכול להזימה הוא משום דכתיב בפרשה 'ועשייתם...' א"כ בעדות שאין שייך בה כלל זממה לאחיו, הרי לא נכתב בה הך קרא ולפיכך כשרה אף בלא יכולת להזימה.

ואם כן קשה לענין קידוש החודש, דלא מיבעי לתירוץ השני שאין צריך אפשרות הזמנה בעדויות שלא נאמר בהן 'כאשר זמם', ובדין הוא שיתכשר עד להיות דיין, אלא אפילו לתירוץ הראשון הלא נסתפק הגרעק"א (בתשובה קעו) בעדי קדה"ח שהוזמנו, שאין בהם אף לא מלקות ד'לא תענה ברעך' שאין זו עדות 'ברעך', וא"כ בעדות קידוש החודש שאין בה עונש כלל לזוממין, אמאי לא יוכל העד להיות דיין לפי האי טעמא ד'עדות שאי אתה יכול להזימה', והלא בלאו הכי אין בה עונש על הזוממין.

אך התירוץ ברור ופשוט כמו שכתב בקה"י, על פי מה שכתב בבית הלוי (ח"ג יג) שאף במקום דלא שייך לקיים עונש הזמנה ולא בעינן עדות שאתה יכול להזימה כדי לענשם, מ"מ בעינן עדות שאתה יכול להזימה כדי לבטלה, שאמנם 'ועשייתם לוי' כאשר זמם' אינו שייך, אבל אעפ"י כ' בעינן לקיים רישא דקרא 'והנה עד שקר העד'. ובה יצא בבית הלוי לחלוק על חידוש הנוב"י שעדות שאינה צריכה להיות ראויה להזמנה כגון עדות דבן גרושה וכן חלוצה אינה צריכה דרישה וחקירה, שהרי שבע דרישות וחקירות של הזמן והמקום נצרכות רק כדי שיוכלו להזים העדים [ויש חולקים על הנחה זו]. וכתב הביה"ל [בין שאר הנימוקים] דבכל זאת בעינן דרישה וחקירה, כדי לקיים את האפשרות לבטל העדות ע"י הזמנה, שיאמרו עמנו הייתם באותו מקום ובאותה שעה [והתוס' דנו רק כלפי קרא ד'ועשייתם לוי' כאשר זמם' שהוא נאמר רק במקום ששייך לקיים זאת, אבל מ"מ אף בעדות דבן גרושה וכד' בעינן לקיים רישא דקרא ד'והנה עד שקר העד' שענינו ביטול העדות]. ומובן אם כן מדוע אין עד נעשה דיין בעדות החודש – כי אף בעדות זו בעינן 'יכול להזימה' לענין ביטול העדות מיהא.

והנה במה שנקט הקה"י שאין הב"ד יכולים לקבל הרשעה על עצמם אף לא לבטל העדות [שלא כ' אף בעדות החודש אין עד נעשה דיין, מאחר ולא יוכל לבטל עדותו, וכל עדות צריך שיהא

ב ויש חולקים על כך; מהרלב"ח ומהר"ט ועוד בדעת הרמב"ם. ועכ"פ כן "ל בדעת התוס'.

ג וראה דדעת הקה"י, וכן מסתבר, שאף אי נימא שיכולים לקבל הזמנה לבטל העדות, לא סגי בכך לענין דינא ד'יכול להזימה' אלא בעינן לקיים 'עד שקר העד' כלומר לקבוע עליו דין 'עד זומם', דהא נתיי דאין שייך 'כאשר זמם' בעדות החדש הלא והאי שייך לעשותו 'עד זומם' וצריך לקיים קרא דכתיב – ולענין זה אינם נאמנים להרשיע עצמם (כמו"כ הנתיבות שם).

עוד י"ל כיצד יכולים לקבל הזמנה על עצמם [ואולי אף הכחשה] מכל וכל, הלא לדבריהם רשעים הם ופסולים לדון, וכדאמרין גבי המעיד פלוני רבעני לרצוני, לרב יוסף (סנהדרין טז) אינו נאמן משום 'לדברך רשע אתה'. ואף רבא לא פליג אלא משום פלגין דיבורא והכא לא שייך פלגין (ואף 'פלגין נאמנות' שכתבו האחרונים (וע' רעק"א כתובות יח ובקה"י שם) יש לומר דלא שייך הכא, שהרי עיקר הנידון הוא ראייתם את העדות וא"כ כיצד אפשר להם לפסוק עדים זוממים אנו.

ומורידה כלום שהרי לא מכוחה דנים את הדין. ואם כן כיצד יתיישבו דברי התוס' עם דבריהם עצמם.

והנה הרשב"א בחדושו על ר"ה (כה, שנדפסו לאחרונה מחדש ולא היו לפני רבותינו האחרונים אלא מעט מחדושו שהודפסו בדפוסים הקדומים) נקט בתחילה בטעמייהו דהיש-מפרשים – שאין עד נעשה דיין משום שהיא עדות שאי אתה יכול להזימה – שאם יוזמו נמצא שהם נענשים על פי עצמם. ופירוש דבריו שהרי אין העדים נעשים זוממין עד שיגמר הדין על פיהם, וא"כ נמצא שעל ידי גמר הדין גומרים הדיינים את דינם של העדים הזוממים להענש. וצריך באור, הלא לכאורה דבר צדדי הוא שע"י גמר הדין הבא לפניהם יוסבב ממילא עונש על העדים, אבל אין זה נושא הדין.

וביותר קשה על דברי הריטב"א (במכות יב.) שהוסיף בה דברים: 'לפי שגמרו הם עצמם את דינם, שאין העד נעשה זומם עד שיגמר הדין על פיו' – וכי את דינם הם גומרים, הלא אין גומרים אלא דינו של הנידון שבאים לחייבו.

ונראה שהבאור בדבריהם הוא על פי יסוד הגרא"ו (בכתובות לג) בגדר עונש 'כאשר זמם', שהעדים נכנסים תחת זה שהעידו עליו והגמר-דין שגמרו על הנידון חל עליהם כאילו הם עצמם חוייבו בכל מה שהעידו, כלומר, 'ועשיתם לו כאשר זמם' אינו רק מגדיר את מידת העונש וגבולותיו, אלא זהו גוף תוכנו של העונש, להיכנס תחת אחיו זומם עליו. ובה ביאר הגרא"ו הטעם שאין העדים נעשים זוממין ונענשים אלא אם כן נגמר הדין על פיהם, שאם עדיין לא נגמר הדין על הנידון אין כאן גמ'ד שיחול על ראשם. ובה יובנו היטב דברי הרשב"א והריטב"א, שהרי שלכשיזומו יתברר שבעצם גמר הדין שפסקו הם על הנידון, הוא גמר הדין שפסקו על עצמם כדברי הריטב"א, שהרי הם נכנסו תחת הנידון.

ונראה שגדר זה שפירש הגרא"ו והוציא מזה כמה נפקותות, מתבאר בעומק פשוטו של מקרא, דהנה יש לעמוד על פשוטו של מקרא ולא תחום עינך נפש בנפש עין בעין שן בשן יד ביד רגל ברגל. והלא כשהעידו שפלוגי הוציא עין חברו, לא זממו להוציא לו עין אלא להפסידו ממון, וכיצד כתיב 'עין בעין', הלא בעצם אין כאן אלא דין ממון כאשר זמם להוציא ממון. ובשלמא הכתוב 'עין תחת עין' בפרשת חובל, כבר הוסבר אצלנו באריכות^ד עפ"י דברי הרמב"ם שבעצם יסוד דינו הוא להוציא את עינו אלא שאמרה תורה 'לפדותה' בממון כעין כופר, וזהו עומק פשט הכתוב 'עין תחת עין', שלימדנו הכתוב שגדר התשלום הוא כופר לראשי אברים, אבל כאן שכבר נקבע דין החובל בחברו בממון, הרי לא זממו העדים אלא הוצאת ממון, וא"כ מדוע נקטה תורה לשון זו. אך על פי דברי הגרא"ו אתי שפיר, שאמנם כאן גילתה תורה גדר זה, שדין העדים הוא להיכנס תחת פסק הדין עצמו, וכשם שהם דנו את החובל בדין 'עין' ממש אלא שבפועל 'משלמים' את העין ע"י ממון, כך גם העדים הזוממין נכנסים הם באותו הדין, לחייבם 'עין' עם פדיונה.

וזמזמים בכך דברי רש"י בסנהדרין (מ:): שהפרשה מדברת במעידים על רוצח מדכתיב 'נפש בנפש, עין בעין' וגו'. ותמהו בתוס' הלא על כל חייבי מיתות שיעידו שייך לומר 'נפש בנפש' כשהוזמו ולא דוקא רוצח. וכבר פירש הרש"ש שרש"י דייק

על פי עדות עצמם, משום שאינם רוצים לקבל הזמה על דברי עצמם, והרי חסר כאן התנאי של דיינים הדורשים היטב [ואעפ"י שכבר נתקבלה העדות ונדרשה, מ"מ בעינן 'לדרוש היטב' בכל משך הדין שאין שם עד זומם].

ועל כן בעדות החודש, אעפ"י שאין צריך שם אפשרות עונש, ואעפ"י שיכולים הדיינים לקבל הזמה לגבי ביטול העדות הואיל ואינם נחשבים 'בעלי דבר' לענין זה כנ"ל, מכל מקום עדיין חסר כאן התנאי דררשת השופטים, שהרי לא ירצו לקבל הזמה על עצמם.

וזהו שכתבו התוס' שלא ירצו לקבל, ולא כתבו שאינם יכולים לקבל, כי מצד מה שאינם יכולים להרשיע עצמם אין בכך כלום, דמ"מ יכולים ב"ד אחר לקבל ההזמה ולענשם, וסגי בזה דליהו עדות שראויה להזמה מצד דין העדות עצמה, [דהך דינא של עדות שאתה יכול לענשה הוא דין רק בהלכות עדות ולא בהלכות דיינים], אבל המניעה היא מפני שדיינים אלו הדנים על פי עדות עצמם לא ירצו לקבל הזמה לבטל עדותם, ואף על פי שאם ירצו יכולים הם לקבל ההזמה לבטל עדותם וכנ"ל, מ"מ איכא בזה חסרון מצד הלכות הדיינים וסדר הדין והמשפט, שאין כשרים לדון דין שאינם רוצים לדרוש היטב את אמתת העד או שקרו.

וכן קושית הטו"א, אמאי יחיד מומחה או ג' הדיוטות כשרים בכל דיני ממון, הרי לא יוכלו באותו ב"ד לקבל הזמה על העדים – לא קשה להנ"ל, שהרי כלפי דין 'יכול להזימה' שמצד דיני עדות, די בכך שיש אפשרות להזימן ולענשן בב"ד אחר, וכקושית הקצוה"ח, ומה שפסלו היש-מפרשים עד הנעשה דיין משום עדות שאא"ל, היינו רק משום חסרון בהלכות דיינות, שלא ידרוש בדין היטב ולא ירצה לקבל ההזמה לבטל עדותו, [ולהירושלמי, אף דיין שהוא קרוב לעד לא ידון, שהרי לא ירצה לדרוש היטב את זממת קרובו], אבל יחיד מומחה או שלושה הדיוטות שאינם עד בדבר, אין שייך בהם הך פסולא שהרי כשרים לקבל ההזמה לענין ביטול העדות, דרך לענין לענוש הזוממין בעינן שלושה מומחים.^ה

ה ויסוד הדבר מבואר מדברי הרשב"א בחדושו, דהנה נחלקו הראשונים אם עדים שהעידו תחילה בפני ב"ד יכולים אחר כך להיות דיינים לאותו דין כשהם דנים על פי עדים אחרים שהעידו ולא על פי עדותם; דעת הרי"ד (בב"ב קיד) שבאופן זה כשרים לדון, שהרי עדותם אינה נצרכת כלל, שלא על פי עדותם דנים הדין. ודעת נכדו הרי"ז (בפסקיו שם) לפסול [הגם שבעד הרואה ואינו מעיד, דעת רוב הראשונים דלא כהרשב"ם שנעשה דיין – מאחר ואין שם 'עד' עליו כנ"ל, משא"כ זה שהעיד שם 'עד' עליו]. וכן מבואר מדברי התוס' שם.

וצריך להבין דעת הפוסלים: התינוח למעמא דרשב"ם דילפינן מ'זעמדו', וכפי שביאר הגרא"ל דמלבד פסול העדות יש גם פסול בדיינים אם הם עדים בדבר, מובן שפסולים הגם שאינם דנים על פי עדותם, דמ"מ 'עדים' הם באותו דבר, אבל לפי הטעם דעדות שאי אתה יכול להזימה קשה מדוע לא יקבלו הזמה על העדים האחרים, והלא עדותם שהעידו בב"ד אחר אינה מעלה

^ד ועדיין צריך טעם בדעת הרמב"ן שלא הקלו בעדות דרבנן שעד נעשה דיין אלא לאחר שנתקבלה עדותו בפני ב"ד אחר, והסבר הגרא"ל הנ"ל שהקלו רק בדין הדיינים ולא בדין העדות, אינו מיישב לשיטת היש-מפרשים, שהרי מצד דין העדות סגי בכך שאפשר להזימן בב"ד אחר. וצ"ל דלא הקלו בשלב קבלת העדות שאו היא עיקר שעת דרשת העדים ואין אדם דורש היטב את עצמו.

ה שיעורים עו קצט.

זה שהם נענשים על פי עצמם. [והרשב"א נקט בפשיטות כהריא"ז שגם בכה"ג אין עד נעשה דיין].

זכתב: ואפשר לי לישבו [את הטעם של הייש מפרשים' דבעינן עדות שאתה יכול להזימה] דכיון שכבר העיד בו שוב אינו ראוי לדון עכשו ואפילו על פי עדות אחרים, דעביד הוא לאחזוקי במאי דקאמרי הני הואיל ואסהיד איהו מכבר כותיהו. ופירוש דבריו ככל הנ"ל, דבעינן ודרשו השפטים היטב' ובאופן זה שהשופטים עצמם העידו בדבר, עשויים הם להחזיק בדבריהם ולא לדרוש היטב שמא העדים שלפניהם עדי שקר הם, דהנה באופן זה שיכולים הדיינים לקבל הזמה על העדים האחרים שהם דנים על פי עדותם, ורק דלא ירצו לעשות כן. ומבואר להדיא כמהלך דלעיל, שמצד הדין שבהלכות דיינים וסדר הדין איכא חסרון במה שלא ירצו לקבל הזמה ולדרוש היטב.

מהאמור בהמשך: 'עין בעין' וגו' דמיירי במעידים שחבל בעין חברו, והכי נמי מתפרש 'נפש בנפש'. ועדיין אין מובן הכרח לפרש כן מסמיכות הכתובים – אלא נראה כנ"ל שהבין רש"י פשוטו של מקרא, שדין 'עין תחת עין' ו'שן תחת שן' הנאמר בחובל, הורה הכתוב להחל אותו על העדים הזוממין גופייהו, נמצא אם כן ש'עין בעין' פירושו: דין 'עין תחת עין' הידוע לנו בפרשת חובל. ואם כן גם 'נפש בנפש' מתפרש כן על פי הפשט, לקיים בעדים דין 'נפש תחת נפש' הידוע לנו בפרשת רוצח, ומכאן שמדובר בשהעידו על רציחה. **הרי** זכינו לבאר דברי הריטב"א והנמו"י, שעל ידי ההזמה נמצא שהדיינים שפסקו את הדין לחייב את פלוני, הם בעצם פסקו את הדין על עצמם.

אלא שהקשה הרשב"א לפי זה, דבאופן שהעידו בתחילה בב"ד אחר ושוב חוזרים ודנים על פי עדים אחרים, הא ליכא טעם

עיקרי דברים לשיעור שעה

א והם 'עדים' בנידון פסלתם תורה לדון באותו דין, מפני שאינם 'דורשים היטב' לבטל העדות. (ה)

ב מי שהעיד עדות ואחר כך דן בדין הזמת אותה עדות, הגם שאינו נאמן להרשיע עצמו, אינו נחשב 'בעל דבר' לענין ביטול העדות (כ"מ מהנתיבות), ואף על פי כן אינו כשר לדון בדין זה מפני שהוא 'עד' באותו נידון וכנ"ל. (ג ד)

ג יש ללמוד מפשוטו של מקרא, וכן מתבאר מדברי הראשונים, שגדר דין 'ועשיתם לו כאשר זמם' וגו' ענינו שהעד נכנס תחת זה שזמם עליו, והפסק שפסקו ב"ד על הנידון, עובר לחול על העדים, וכמוש"כ הגרא"ו.

דפיבך עדים זוממים בעדות חובל בחברו, דינם בדין 'עין תחת עין' ממש, כגדר דין זה בחובל עצמו שאינו תשלום ממון גרידא אלא כעין 'כופר' עבור עינו. (ה)

א בהלכה שאין עד נעשה דיין נכלל שני דינים; פסול בעדות למי שהוא דיין באותו דין, ופסול דיינות למי שהוא עד. הנחה זו נכונה לא רק לדעת מי שלמד הלכה זו מ'זעמרו' שני האנשים לפני ה' (כן ייסד הגרא"ל), אלא גם לדעת המפרשים משום עדות שאי אתה יכול להזימה.

מעם הדבר, כי הצורך ב'עדות' שאתה יכול להזימה מלבד שהוא אמור בדין העדות עצמה, נאמר גם בהלכות הדיינים, שכל שאין מתקיים בהם הכתוב 'ודרשו השפטים היטב והנה עד שקר העד' אינם כשרים לדון, הלכך כאשר הדיינים היו עדים בדבר – אי אפשר להם לדון, שאינם עשויים לדרוש אם עד שקר העד. (ב ד ה)

בזה מובן מדוע עדים שהעידו ונחקרה עדותן ונתקבלה, אינם ראויים לדון עתה על פי עדותם, הגם שכבר כלתה העדות וגם אפשר להזימה בב"ד שנתקבלה או בב"ד אחר – כי מ"מ אין דיין כשר לדון בדבר שהוא עצמו היה עד עליו. (ד)

וכן מובנת לפי זה דעת כמה ראשונים שאפילו העידו בב"ד אחר, אינם כשרים לדון על פי עדים אחרים באותו ענין – כי מאחר

